

Ugdymo turinio kūrimas: teorinės įžvalgos ir praktinės ugdymo realizavimo prielaidos

Loreta Žadeikaitė¹, Irena Zaleskienė²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, loreta.zadeikaite@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, irena.zaleskiene@leu.lt

*Mokydamiesi iš praeities,
kruopščiai analizuodami dabartį
ir įžvelgdami mūsų veiklos socialines pasekmes,
sugebėsime rasti optimalius sprendimus
bėdoms šalinti. (Bitinas, 2010)*

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas profesoriaus Bronislovo Bitino idėjų aktualumas ir tęstinumas vykstant ugdymo turinio pertvarkai, aptariama mokslinių įžvalgų svarba tolesnei ugdymo turinio kaitai ir ugdymo(si) paradigmos įsitvirtinimui ugdymo praktikoje. Autorės, remdamosi B. Bitino straipsnių mokslinė problematika, teikiama *Rinktiniuose edukologiniuose raštuose* (I–III t., 2013), išryškina ne tik teorinių idėjų tęstinumą, bet ir praktinių prielaidų projektavimo inovatyvumą ir pagrįstumą, išryškina ugdymo turinio kūrimo linkmes, aktualias ir tarptautinei švietimo bendruomenei. Mokslininko idėjų aktualizavimui pasirinktos Profesoriaus mokslinės įžvalgos, atsispindinčios konkrečius ugdymo pertvarkos etapus, sistemingai kuriant ir tobulinant edukacinę sąveiką visuose lygmenyse. Be to, straipsnyje atskleidžiama profesoriaus B. Bitino įžvalgų pozityvusis vaidmuo, rengiant naujausius švietimo dokumentus, skirtus ugdymo turinio konstravimui ir įgyvendinimui švietimo pokyčių kontekste, mokyklos veiklos tobulinimui.

Esminiai žodžiai: *Bronislovo Bitino mokslinis palikimas, pedagoginės įžvalgos, ugdymo turinys, kaita, edukacinė sąveika.*

Įvadas

Analizuojant ugdymo turinio ir proceso kaitą didžiulę mokslinę vertę turi vieno iš žinomiausių Lietuvos edukologijos mokslininkų profesoriaus Broniaus Bitino darbai ir mokslinės idėjos, apibendrintos ir publikuotos *Rinktiniuose edukologiniuose raštuose* (toliau – RER, I–III tomai, 2013). Šiuose leidiniuose išsamiai pristatyti svarbiausi Profesoriaus mokslinės veiklos, grindžiamos filosofijos, psichologijos, sociologijos, istorijos ir kt. sričių tyrimais, rezultatai. Profesoriaus prasminga mokslinė pedagoginė veikla praturtina visas edukologijos mokslo šakas: mokymo(si) teoriją (didaktinės koncepcijas), hodegetiką (auklėjimo teoriją ir technologijas), andragogiką, aukštojo mokslo didaktiką, pedagogikos terminiją ir kt. Šiuose raštuose pristatytos B. Bitino mokslinės idėjos, palydimos kitų mokslininkų, Profesoriaus išugdytų doktorančių (Aramavičiūtė, 2013; Rupšienė, 2013; Martišauskienė, 2013), analitiniais straipsniais. Pastarosios publikacijos itin ryškiai atskleidžia profesoriaus B. Bitino idėjų reikšmingumą ir jo intelektualinę indėlį moksliškai pažįstant ugdymo(si) procesą. RER leidiniai papildyti ir straipsniais, aktualizuojančiais Lietuvos švietimo pertvarką ir ugdymo kaitą, įtvirtinančiais esmines ugdymo paradigmos kaitos nuostatas, reaguojant į išryškėjusias praktines švietimo kaitos problemas, ieškant mokslinio pagrindimo ugdymo praktikai tobulinti. Natūralu, kad vykstant ugdymo turinio kaitai, ieškant veiksmingiausių jo įgyvendinimo strategijų, Lietuvos švietimo politikų, mokslininkų ir praktikų mintys remiasi vieno iš ryškiausių pastarųjų dešimtmėčių mąstytojų B. Bitino mintijimais apie nenutrūkstamą teorijos ir praktikos dermės paiešką, apie neišvengiamą jungčių konstravimą (Lukšienė, 2013), apie paradigmos kaitos būtinybę, padiktuotą Lietuvos ir pasaulio ugdymo konteksto (Bruzgelevičienė, 2014).

Straipsnyje analizuojamos Profesoriaus keliamos problemos apibūdinamos šiais **diskusiniais klausimais**:

- kokios profesoriaus B. Bitino idėjos randa atgarsį šiuolaikinio ugdymo turinio įgyvendinimą reglamentuojančiuose dokumentuose (Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosiose programose, Geros mokyklos koncepcijoje, Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų apraše ir kt.);
- kurios mokslininko įžvalgos ypač aktualios projektuojant ir praktiškai įgyvendinant ugdymo turinį.

Atsakant į keltus klausimus, suformuluotas **straipsnio tikslas** – aktualizuoti B. Bitino mokslines pedagogines įžvalgas apie ugdymo turinio kūrimo ir jo praktinio realizavimo prielaidas.

Tikslas konkretizuojamas šiais **uždaviniais**:

1. Remiantis B. Bitino publikuotų darbų (RER, 2013) analize, išryškinti Profesoriaus pedagoginių-mokslinių idėjų gyvybingumą, kuriant ugdymo turinį.
2. Atskleisti ugdymo turinio, kaip tyrimais grįsto edukacinio veiksnio, svarbą švietimo kaitoje;
3. Aptarti ugdymo turinio įgyvendinimo socioedukacinį kontekstą.

Igyvendinti keliamą tikslą ir uždavinius padėjo **tyrimo metodai**: mokslinių literatūros šaltinių, švietimo politikos dokumentų analizė, metaanalizė, asmeninės patirties refleksija.

Bronislovo Bitino pedagoginių mokslinių idėjų gyvybingumas, kuriant ugdymo turinį

Atkūrus Lietuvos valstybingumą, visuomenei iškilo uždavinys ugdyti Lietuvos piliečių, gebantį ne tik išlaikyti Lietuvos valstybingumą, bet ir aktyviai prisidėti prie atviro, demokratiniiais principais bei vertybėmis grįsto visuomeninio gyvenimo būdo kūrimo bei stiprinimo. Akivaizdu, kad besikeičiančioje Lietuvos visuomenėje kuriamos demokratijos sąlygomis svarbu ugdyti piliečius, gebančius laisvai reikštis, vertinti visuomeninius procesus, ieškoti ir rasti nepriklausomus sprendimus. Todėl reformuojant švietimo sistemą daugiausia dėmesio buvo skiriama jaunimo, nuo kurio supratimo, nusiteikimo, atsakomybės ir gebėjimų veikti priklauso ir priklausys, kokioje visuomenėje gyvensime, pilietiniam brandinimui.

Profesorius B. Bitinas savo mokslinę pedagoginę veiklą paskyręs inovatyvių ugdymo idėjų paieškoms ir šių idėjų įgyvendinimui praktiniu ugdymo proceso lygmeniu savo kaip mokslininko misiją sieja su tarnyste švietimui, ugdymo ir edukologijos mokslo problemų nagrinėjimui. Jau Lietuvos švietimo pertvarkos pradžioje Profesorius nuolat kėlė klausimą:

*Nuo ko pradėti švietimo pertvarką protingu pagrindu? Matyt, visų pirma, reikia pradėti vadovautis <...> **galutinio rezultato principu**. Žinoma, mokymo ir auklėjimo galutinio rezultato principas nėra vienareikšmis. Jį ne taip paprasta realizuoti. Bet pradėti reikia, jo teks laikytis, nes tik jis gali padėti mums protingai tvarkyti švietimo reikalus. Kad šis principas taptų realybe, reikia bent kelių minimalių, bet irgi problemišκών prielaidų* (Bitinas, 2013, t. 1, 287).

Vieną reikšmingiausių ir konceptualiausių idėjų Profesorius įvardija požiūrį į ugdymą, keldamas su juo susijusius klausimus: koks turėtų būti bendras holistinis asmenybės ugdymas? kokios priemonės ir būdai padeda ugdyti visapusišką asmenybę? koks turėtų būti programų kaip valstybinių dokumentų pobūdis? kaip kinta mokytojo vaidmuo keičiantis ugdymo paradigmoms? ir pan. Panašius klausimus kėlė, atsakymus į juos projektavo ir kiti nepriklausomo švietimo Lietuvoje kūrėjai (Kuolys, 1992; Lukšienė, 2013; Jackūnas, 2006; Vaicekauskienė, 2001; Bruzgelevičienė, 2008; Barkauskaitė, 2009; Duoblienė, 2011; Monkevičienė, 2014; Želvys, 2014).

Palaiapsniui plačioji ugdymo turinio samprata pakeitė siaurą, dalyko programomis apribotą mokymo turinį (Nagrockaitė, 2015). Ugdymo turinio kaip kompleksiško ir

sudėtingo reiškinių, virstančio realybe tik klasėje bendraujant mokytojui su mokiniais konkrečios mokyklos kontekste, nuostatos plėtojamos ne vieną dešimtmetį (Motiejūnienė ir Žadeikaitė, 2009; Zaleskienė, 2014; Salienė ir Toleikytė, 2014; Petruškevičiūtė, 2015). Palaipsniui tiek švietimo dokumentuose, tiek ir ugdymo praktikoje įsitvirtina požiūris, kad ugdymo turinys (lot. *Curriculum*) (Warring ir Evans, 2016) apima mokinių jau turimą patirtį, mokymo programas, mokymo ir mokymosi metodus, kontekstą, mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo būdus, mokymo(si) priemones. Svarbu pažymėti, kad ir naujausiuose švietimo dokumentuose (Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme, 2011; Bendrosiose programose, 2008, 2011; Pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programų apraše, 2015, Geros mokyklos koncepcijoje, 2015) taip pat įtvirtinama plati ugdymo samprata, apimanti ne tik nacionaliniu lygmeniu kuriamą ugdymo turinį, bet ir mokyklos, mokytojo projektuojamą ir įgyvendinamą ugdymo procesą:

Ugdymo turinį sudaro tai, ko mokoma ir mokomasi, kaip mokoma ir mokomasi, kaip vertinama mokinių pažanga ir pasiekimai, kokios mokymo ir mokymosi priemonės naudojamos. Konkretus ugdymo turinys kuriamas ir sistemingai atnaujinamas atsižvelgiant į atitinkamos grupės ar tipo mokyklai keliamus ugdymo, mokymo ir studijų tikslus, besikeičiančios socialinės ir kultūrinės aplinkos lemiamus Lietuvos visuomenės poreikius, vietos ir mokyklos bendruomenės reikmes, taip pat mokinių ir studentų turimą patirtį, ugdymosi poreikius ir interesus (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2011).

Atkreiptinas dėmesys į B. Bitino išsakytas mintis apie programų sudarymo principus ne tik švietimo reformos kūrėjams, bet ir šiandienos ugdymo turinio plėtotojams, kad „programuoti reikia ne mokytojo veiklą, o jos rezultatą“, t. y. kas pasiekama šioje veikloje, todėl esminė ugdymo kaitos nuostata – keisti požiūrį į programų paskirtį ir orientuoti mokytojus keisti savo nuostatas:

Pakeiskime sąvoką „įseiti programą“ sąvoka „išmokyti mokinius“, ir atversime mokytojams naujas perspektyvas – iš pradžių kūrybingiems, o paskui juos žengs ir kiti (Bitinas, 2013, t. 1, 287).

Įsitvirtinus į ugdytinių poreikius ir ugdymo(si) rezultatus orientuotam turiniui, kinta ir ugdymo turinį reglamentuojančių dokumentų pobūdis. Pavyzdžiui, naujausiuose dokumentuose (Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo atnaujinimo ir diegimo strategija, 2007; Pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programų aprašas, 2015) jau laikomasi principų, vedančių nuo sistemos, nuo indėlio (programos turinys, laikas, medžiaga, metodai) link mokymosi proceso rezultatų (ką jaučia, žino, supranta ir geba padaryti baigęs mokyklą mokiny). Tai labai svarbus žingsnis, įtvirtinant susitarimus įvairiuose ugdymo proceso lygmenyse (valstybės, steigėjo, mokyklos, paties mokytojo) dėl visų proceso dalyvių funkcijų formuojant, įgyvendinant ir vertinant ugdymo turinį. Natūralu manyti, kad viena iš pamatinių B. Bitino idėjų – ugdymo turinio decentrali-

zuotas kūrimas – yra ne tik aktuali, bet ir palaipsniui įgyvendinama: sprendimus dėl ugdymo turinio pritaikymo įvairių poreikių mokiniams priima mokykla ir mokytojas, remdamiesi mokinio pažinimu ir valstybiniais ugdymo turinį reglamentuojančiais dokumentais. Profesorius savo darbuose nuolat primena savo požiūrį į asmens prigimtį: ar „operuojama asmens prigimtimi, ar su ja kooperuojamasi“? Atsakymas į šį klausimą iš esmės nulemia „mokinio ir mokytojo santykį, pedagogo veiklos strategijas“, nes:

Ne mažiau sudėtinga ugdymo turinio kaitos problema. Klasikinė paradigma absoliutina akademiškąjį mokymo turinį, todėl visų pirma ją palaiko akademinė bendruomenė. Jos atstovai didžiuojasi mūsų mokinių akademinio išsilavinimo kokybe, o mokymo turinio orientavimą į mokinio asmenybę, jos poreikius vertina kaip šalies intelektualinio potencialo menkinimo grėsmę (Bitinas, 2013, t. 1, 295).

Aktualios išlieka ir Profesoriaus mokslinės įžvalgos apie bendrųjų programų nuostatų įgyvendinimą, kuriant individualiąsias programas, grindžiamas mokinio asmenybės ugdymo(si) tikslais ir poreikiais. Tai vienas iš konkrečių Profesoriaus siūlymų – ieškoti naujų kelių ugdymo turiniui praktiniu lygmeniu kurti:

<...> ir kito programų sudarymo būdo – turinį atskleisti formuluojant ugdymo tikslus. Struktūriniu požiūriu tai reikštų, kad asmenybės lygmeniu fiksuojami ugdymo tikslai yra pirminis mokymo turinio komponentas, konkretinamas pagal sudarytojų individualiąsias programas (Bitinas, 2013, t. 1, 297).

<...> toks mokymo turinio sudarymas atsižvelgiant į poreikius skatina pedagogų kūrybiškumą, sudaro palankias mokinių savirealizacijos ir saviraidos sąlygas... (Bitinas, 2013, t. 1, 305).

Tokia ugdymo paradigmos kaita išryškino humaniškų santykių ir su jais susijusios elgsenos, itin reikšmingos asmenybės tapsmui, edukacinius aspektus. Todėl svarbi ugdymo kaitos prielaida – pedagoginių santykių, t. y. mokytojų ir mokinių santykių, pertvarka, todėl Profesorius pažymi, kad „galutinio rezultato principas bus realus tik demokratinų santykių fone“. Pabrėždamas ugdymo paradigmos kaitą, Profesorius kaip svarbiausią ugdymo prielaidą išskiria „asmenybės kaip aukščiausios pedagoginės vertybės įteisinimą“ ir kriterijų, kaip sudaryti sąlygas ugdytiniui augti ir tobulėti. Tam pagrindinis „kriterijus turi būti vienas – ten kur geresnės sąlygos tobulėti jo asmenybei“ (Bitinas, 2013, t. 1, 288).

Šios nuostatos išlieka esminėmis ugdymo(si) proceso kaitos kryptimis, užtikrinant integralios asmenybės auginimą, sąveikos kultūros bendrajame ugdyme kūrimą, kuriant ugdymo turinį, kuris atitinka vaiko poreikius.

Tyrimais grįstas ugdymo turinys kaip vienas svarbiausių edukacinių veiksnių

Ugdymo politikos erdvė yra kompleksinė, apimanti įvairius aspektus, švietimo modelių, strategijų, turinio, švietimo sistemos struktūros, misijos, vizijos ir kitus elementus ar jų fragmentus. Lietuvos švietimo reformos pradininkai kūrė Lietuvos švietimo modelį, paremtą sistemine ugdymo paradigmų kaita. Švietimo pertvarkos kūrimo procesas ir ugdymo paradigmų kaita įtvirtinta svarbiausiame reformos dokumente – Lietuvos švietimo koncepcijoje ir toliau tęsiama vadovaujantis Lietuvos švietimo modeliu, paremtu sistemine ugdymo paradigmų kaita (Bruzgelvičienė, 2008). Pateiktame paradigmų kaitos tyrimų kontekste ryškėja inovatyvi profesoriaus B. Bitino iškelta naujos ugdymo paradigmos įsitvirtinimo vidinė sąlyga, būtent šia paradigma besivadovaujančių „pedagogų gausa“:

kiekvienas save gerbiantis mokytojas kalba apie humanistinę pedagogiką, ugdytinių saviskaidą, saviraidą, savimonę, apie palankios pedagoginės aplinkos kūrimą, mokymąsi spręsti problemas ir kt. <...> tyrimais nepakanka apibūdinti ir aiškinti tikrovės, svarbiausia ją tobulinti, <...> tyrimais galima atskleisti realius tikslo realizavimo rezultatus, aprobuoti priemones geresniems rezultatams gauti; šiuo atveju tai yra ir ugdymo mokslų paskirtis (Bitinas, 2013, t. 2, 378).

Tyrimais grindžiamo ugdymo turinio svarbą patvirtina ir naujausi moksliniai tyrimai (Duoblienė, 2011; Waring ir Evans, 2016) ir jų interpretacijos padeda tobulinti ugdymo turinį kaip vieną iš svarbiausiųjų ugdymo proceso veiksnių. Lietuvoje atliktų tyrimų (Targamadzė et al., 2010) išvados sudaro galimybes analizuoti mokinių mokymo(si) esmines didaktines problemas ir jų kilties priežastis bendrajame ugdyme, leidžia identifikuoti esminius trukdžius, susijusius su paradigminėmis mokytojo nuostatomis. Pavyzdžiui, mokytojai, numatydami mokymo(si) tikslus ir uždavinius, pagrindinį vaidmenį mokymo(si) procese skiria ne mokiniams, bet sau. Taip pat išryškinta, kad mokymo(si) tikslai ir uždaviniai dažniausiai kildinami tiesiogiai vadovautis švietimo dokumentais, todėl daugeliu atvejų išlieka direktyvūs ir formalizuoti.

Nacionalinės mokyklos vertinimo agentūros atliekami išorinio vertinimo tyrimai atskleidžia tam tikras ugdymo turinio įgyvendinimo problemas:

Lietuvoje vykusių ir tebevykstančių ugdymosi proceso kaitą inicijuojančių nacionalinių projektų gausa leidžia teigti, kad visose ugdymo įstaigose ugdymosi kokybė kasmet turėtų labai gerėti. Tačiau iš išorinio vertinimo duomenų matyti, kad šalies mokyklose ugdant mokinius labiausiai taikomi pasyvieji pedagogo gebėjimai (žinojimas). Kitaip tariant, pedagogai turi daug žinių apie ugdymo(si) metodus, paradigmas ir kitus ugdymo ir mokymosi aspektus, tačiau jų turimos žinios ne visada sėkmingai „įdarbinamos“ praktinėje veikloje. Galima daryti išvadą, kad kiekvienoje mokykloje reikėtų skatinti asmeninę pedagogo atsakomybę,

daugiau dėmesio skirti vadybos veiklai gerinti (Bendrojo ugdymo mokyklų veiklos kokybė. Nacionalinis pranešimas, NMVA, 2015).

Profesorius savo mokslinėje veikloje griežtai laikosi pozicijos, kad objektyvią realybę galime pažinti ir ją modeliuoti tik naudodami kiekybinius ir kokybinius tyrimus. Būtent šiems tyrimams ir paskirtas RER II tomas. Vienu iš svarbiausių edukologijos tyrimo objektų laikoma sąveika. Naujausi tyrimai (Petruškevičiūtė, 2015) atskleidė, kad „pedagoginės sąveikos“ turinys, išplėstas iki „edukacinės sąveikos“ (ugdytojų ir ugdytinių konstruojamu individualiu ugdymosi turiniu, nauja ugdymosi aplinka, įtraukiant ir vietos bendruomenės narius), sudaro galimybes permąstyti, kaip tyrimų rezultatais grindžiamas ugdymo turinys tampa vienu svarbiausių edukacinių veiksmų ugdytiniais, ypač patiriantiems mokymosi nesėkmes.

Ugdymo turinio kaitos tyrimus, pradėtus B. Bitino, sėkmingai tęsia LEU mokslininkai, analizuodami įvairių sričių didaktinius tyrimus ir rezultatus apibendrinę monografijoje (Bruzgelevičienė, 2014). Joje vienareikšmiškai patvirtinama, kad valstybės lygmens ugdymo turinio politikos dokumentai įteisina prielaidas *laisvojo ugdymo humanistinei / interpretacinei / postmodernių laikų / postindustrinei / gyvųjų sistemų / holistinei / sąveikos ugdymo* paradigmoms įtvirtinti. Todėl bendrajai ir dalykų didaktikoms jau yra pateiktos esminės paradigminės nuostatos, aktualu jas atpažinti ir jų modeliuojamą paradigmą linkmę didaktikoje plėtoti (Bruzgelevičienė, 2014).

Kita labai svarbi vieta Profesoriaus darbuose tenka mokinių vertybių, žinių ir gebėjimų vertinimo problematikai, vertinimo *daugiamatiškumo išplėtimui ir įtvirtinimui*. Mat dabartinė išmokimo rezultatų vertinimo praktika yra grindžiama vienamatiškumu, tai yra vertinant pažymiu galutinį išmokimo rezultatą, eliminuojami tam tikrų turinio komponentų suvokimo ypatumai: „Ar ugdome tai, ką vertiname? Ar vertiname tai, ką ugdome?“ Šie retoriniai klausimai tarsi leitmotyvas atsikartoja mokslininko įžvalgose, kai apmąstomas tyrimais grindžiamas ugdymo(si) procesas. Mokinių pasiekimų vertinimas emocinėje, vertybinėje srityje kelia nemenką rūpestį:

Mokyklos demokratizavimo ir ugdymo joje demokratizavimo dvidešimtmetis buvo nepakankamas produktyviai mokinių auklėjimo sistemai sukurti. Matyti, reikės dar ne vieno dešimtmečio tam, kad palaipsniui mokyklinis auklėjimas transformuotųsi ir atitiktų visuomenės lūkesčius. Bendrosiose ugdymo programose įtvirtinama ugdymo kompleksiskumo idėja, tai yra nurodoma, kad ugdymo tikslų struktūrą sudaro žinios, gebėjimai ir vertybės. Mūsų mokytojai neblogai parengiami ugdyti mokinius žinių lygmeniu, pusėtinai – dalykinių gebėjimų lygmeniu, silpniau – protinės veiklos gebėjimų lygmeniu ir labai silpnai – vertybių lygmeniu (Bitinas, 2013, t. 3, 537).

Pedagogas, atlikdamas esminę ugdymosi inicijavimo funkciją, suponuoja perėjimą nuo ugdymo technologijos prie ugdytinio kaip subjekto ir įgalina jo intelektualinį, emo-

cinį ir praktinį aktyvumą (Martišauskienė, 2016). Efektyvus pedagoginių priemonių naudojimas grindžiamas pedagogine sąveika, kuri atveria duris į autentišką pažinimo plotmę, įvairiopa sulydančią mokytojo ir mokinio galias. Išsiauklėjimo vertinimo problemiškas kyla, visų pirma, iš to, kad matavimas yra pirmiausia loginė operacija, kurios paskirtis – pertvarkyti tyrėjo surinktą kokybinę informaciją į kiekybinį rodiklį. Kiekybinių pokyčių perėjimo į kokybiškai naujas objektų būsenas dėsnis yra metodologinis pagrindas, kuris daro šią mokslinio pažinimo problemą iš principo išsprendžiamą. Todėl, pasak Profesoriaus:

Pedagogai, nagrinėjantys mokinių auklėjimo teorijos ir metodikos klausimus, nuolat patiria, koks aktualus yra auklėjimo rezultatų matavimo klausimas. Matyt, mokslininkai pirma patys turi išmokyti matuoti mokinių išsiauklėjimą, patikrinti tokio matavimo pagrįstumą, galimybes ir efektyvumą ir tik tada rekomenduoti išsiauklėjimą matuoti praktiškai. Šitaip yra daugelyje kitų mokslo ir praktikos sričių: mokslininkai konstruoja įvairiausius prietaisus, iš pradžių juos naudoja tik mokslinio pažinimo tikslais ir tik nedaugelį jų perduoda masiniam naudojimui (Bitinas, 2013, t. 3, 505).

Pasaulyje atliekami moksliniai tyrimai (Black ir Wiliam, 1998; Looney, 2009; Hargreaves ir Fullan, 2012) atskleidžia, kad vertinimas daro įtaką tiek asmenims, tiek švietimo ir mokymo sistemoms apskritai. Tuo lyg ir atliepiamos Profesoriaus kelta mintis besimokančiojo atžvilgiu, kad vertinimas parodo, kas yra vertinama. Pabrėžiama, jog geriausiai atveju vertinimas gali padėti mokiniams „mokyti mokyti“. Tokiu būdu mokinys gali lengviau suprasti savo mokymosi procesą ir mokymosi poreikius, įveikti kliūtis, mokytis veiksmingiau. Vertinimas gali padėti išmokyti įgyti ir apdoroti naujas žinias ir įgūdžius, padėti suprasti jiems labiausiai tinkantį mokymosi būdą ir tapti savarankiškiems ir savimi pasitikintiems besimokantiejiems.

B. Bitino formuluojama mintis, kad tik moksliniai tyrimai ir įvairių edukacinės sąveikos dalyvių dialogas gali suteikti tinkamą pagrindą ugdymo turiniui įgyvendinti, šiam procesui tobulinti ir keliams tikslams pasiekti.

Ugdymo turinio įgyvendinimo socialinis kontekstas

Profesorius, akcentuodamas ne tik nacionalinį, bet ir globalųjį kontekstą išvalgiai kėlė klausimą apie socialinio ugdymo(si) konteksto įtaką asmenybės ugdymui(si) tar-damas, kad „globalizacijos sąlygomis tradicinės švietimą reguliuojančios vertybės įgyja naują pobūdį, todėl švietimo pertvarka veiksminga tik suvokus triados (globalizacijos veiksniai – ugdymo tikslai – švietimo principai) turinį“ (Bitinas, 2013, t. 1, 322). Šiuo-laikinio švietimo dinamiškumas iš esmės yra pačios visuomenės kaitos padarinys, todėl „keičiantis visuomenei kinta ir ugdymo tikslai“ (ten pat, 296). Todėl ypač vertinga Pro-

fesoriaus įžvalga apie tai, kad ugdymo tikslai tampa dinamiškos visuomenės įtvirtinimo priemone. Pasak Profesoriaus,

aktualiausias nūdienos švietimo uždavinys – mokyklai pateikti tokį socialinį užsakymą, suformuluoti tokį jos veiklos tikslą, už kurio realizavimą ji ir tik būtų visiškai atsakinga (Bitinas, 2013, t. 1, 289).

Bendrojo ugdymo turinio strategijoje jau 2007 m. buvo keliamas *tikslas* – pritaikyti ugdymo turinį taip, kad kiekvienas mokinys pagal savo poreikius ir išgales bręstų kaip asmenybė, ugdytųsi pilietinę ir tautinę savimonę, įgytų kompetencijų, būtinų tolesniam mokymuisi ir prasmingam, aktyviam gyvenimui šiuolaikinėje visuomenėje. Neatsitiktinai B. Bitino edukologiniuose darbuose ryškiai išsiskiria mintis apie ugdymo tikslų realų įgyvendinimą Lietuvoje tik *visuotinio susitarimo pagrindu*:

Kol tokio konsensuso nėra, kol atėjęs į valdžią asmuo gali ignoruoti daugelio visuomenės atstovų suderintą požiūrį į mokyklos raidą, sunku tikėtis sėkmingos paradigmos kaitos (Bitinas, 2013, t. 1, 295).

Tokiu susitarimo pagrindu galima laikyti 2015 m. patvirtintą Geros mokyklos koncepciją, kurioje teigiama, kad gera mokykla – tai tokia mokykla, kurioje „pamatinėmis humanistinėmis vertybėmis ugdymą grindžianti, prasmės, atradimų ir asmens ugdymo(si) sėkmės siekianti mokykla, kuri savo veikloje vadovaujasi mokyklos bendruomenės susitarimais ir mokymus“. Koncepcijoje išryškintos mokyklos pagrindą sudarančios trys svarbiausios dalys: bendros, aptartos ir visų pripažįstamos vertybės; pagal jas iškelti siekiniai; tų siekinių įgyvendinimo gebėjimai ir vykdomos veiklos profesionalumas.

Šis dokumentas toliau skatina kūrybiškai tobulinti mokyklos veiklą, telkiant mokyklos bendruomenę ir yra tarsi kaitos orientyras. Galima teigti, kad toks susitarimas yra kartu ir socialinis užsakymas mokyklai, ką nuolat akcentuoja ir profesorius B. Bitinas: ugdymo tikslai lemiantys ugdymo procesą ir visuminis požiūris į ugdymą. Šios idėjos rado atgarsį ir Geros mokyklos koncepcijoje, kurioje apibrėžiama asmens ūgtis:

Asmenybės ūgtį apibūdina šie bruožai: asmenybės branda (savivoka, savivertė, vertybinis kryptingumas ir gyvenimo būdas); pasiekimai (mokinių įgytų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų visuma); pažanga (per tam tikrą laiką pasiektas lygis, atsižvelgiant į mokymosi startą bei asmenines raidos galimybes, mokiniui optimalų tempą ir bendrosiose ugdymo programose numatytus reikalavimus (Geros mokyklos koncepcija, 2015).

B. Bitinas savo straipsniuose ir pasisakymuose nuolat pabrėžia tarpusavio santykių plėtotės svarbą vaikui gyvenant ir šeimoje, ir mokykloje. Tik socialiai produktyvūs santykiai gali daryti reikšmingą įtaką kintančiame socialiniame kontekste ir pačiai

asmenybei pozityviai įsitvirtinant socioedukacinėje aplinkoje. Tokių santykių plėtotei skiriamos Profesoriaus socialinės įžvalgos apie ugdymo lygybę ir socialinį teisingumą. Pabrėžiamas lygių teisių ir lygių galimybių kriterijaus vaidmuo ugdymo(si) procese, nerimaujama dėl socialinės atskirties, į kurią jau labai anksti pakliūva kai kurie vaikai:

Lygias ugdymo galimybes riboja ir visuomenės susiskaldymas. Akivaizdu, kad socialinio elito sluoksniams priklausantys vaikai turi daugiau galimybių pasirengti pilnaverčiams socialiniams vaidmenims atlikti, negu vaikai iš kitų sluoksnių (Bitinas, 2013, t. 1, 120).

Pastarosios Profesoriaus mintys atlieptos ir Jungtinių Tautų 2015 m. priimtoje deklaracijoje „Švietimas 2030“ (*Education 2030*, 2015), kurioje vienas iš švietimui keliamų tikslų yra socialinės lygybės užtikrinimas kiekvienam besimokančiajam.

Apibendrinimas

Išsami B. Bitino publikacijų analizė *atskleidžia ir akivaizdžiai įtvirtina* Profesoriaus mokslinių pedagoginių idėjų gyvybingumą ir jų nuolat atsinaujinantį realizavimą(si) nacionaliniuose ugdymo turinį reglamentuojančiuose, ugdymo paradigmų kaitą įtvirtinančiuose ir kai kuriuose pasaulio švietimo uždavinius deklaruojančiuose dokumentuose (JT Deklaracijoje „Education 2030“). Mokslinės įžvalgos, pateiktos publikacijose, liudija autoriaus intelektualę galią ir jo kuriamų idėjų tvarumą sėkmingo ugdymo proceso projekcijose. Edukaciniams procesams analizuoti ir jų tolesnei raidai prognozuoti svarbūs kompleksiniai, tarpdalykiniai, sisteminiai tyrimai, atskleidžiantys ugdymo(si) paradigmos ir sąveikos kūrimąsi, plėtotę ne tik teoriniu, bet ir praktiniu lygmeniu.

Aktualizuotos B. Bitino mokslinės pedagoginės įžvalgos apie ugdymo turinio kūrimo ir jo praktinio įgyvendinimo prielaidas yra ypač reikšmingos bendrojo ugdymo tobulinimui ne tik švietimo politikams, bet ir visai švietimo bendruomenei, kuriant sąlygas gerai mokyklai ir telkiant švietimo bendruomenės spartesniems pokyčiams.

Kintant socioedukaciniams kontekstams, svarbu toliau nagrinėti ugdymo turinio kaip tyrimais grįsto veiksnio vietą ir vaidmenį užtikrinant švietimo kokybę. Ypatingo dėmesio ir tolesnių tyrimų reikalauja profesoriaus B. Bitino keliama socialinio teisingumo ir lygių ugdymo(si) galimybių užtikrinimo problema.

Šios nuostatos išlieka esminėmis ugdymo(si) proceso kaitos kryptimis, užtikrinant integralią asmenybės ūgtį, sąveikos kultūros kūrimą ir puoselėjimą bendrajame ugdyme, brėžiant naują požiūrį į ugdymo turinio kūrimą ir įgyvendinimą. Todėl tikėtina, kad jos padės švietimo politikams, mokslininkams ir praktikams modeliuojant ugdymo procesą globalizuotame šiandienos pasaulyje.

Literatūra

- Aramavičiūtė, V. (2013). Profesoriaus B. Bitino ugdymo filosofijos įtaka šiuolaikiniam Lietuvos edukologijos mokslui. Iš Bitinas, B. *Rinktiniai edukologiniai raštai. I tomas* (p. 16–30). Vilnius: Edukologija.
- Barkauskaitė, M. (2009). Skirtingų visuomenės grupių lūkesčiai dėl ateities mokyklos. *Pedagogika*, 59, 94–101. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2009/95/bark94-101.pdf>.
- Bitinas, B. (2013). *Rinktiniai edukologiniai raštai. I, II, III tomai*. Vilnius: Edukologija.
- Bitinas, B. (2010). *Gyvenimas ugdymo verpetuose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Black, J. ir Wiliam, D. (1998). *Assessment and Classroom Learning*. London: Routledge.
- Bruzgelevičienė, R. (2014). Ugdymo paradigma – didaktikos idėjų pamatas. Iš *Ugdymo paradigmų iššūkiai didaktikai: kolektyvinė monografija* (p. 26–107). Vilnius: Edukologija.
- Bruzgelevičienė, R. ir Žadeikaitė L. (2008). Ugdymo paradigmų kaita XX–XXI a. sandūroje – unikalūs Lietuvos švietimo istorijos reiškinys. *Pedagogika*, 89, 18–28. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2008/89/89.pdf>.
- Duoblienė, L. (2011). *Ideologizuotos švietimo kaitos trajektorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Education 2030. (2015). *Incheon Declaration and Framework for Action Towards Inclusive and Equitable Education and Lifelong Learning for All*. New York. Prieiga per internetą: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/incheon-framework-for-action-en.pdf>.
- Geros mokyklos koncepcija. (2015). Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/2016/01/svietimo-ir-mokslo-ministre-patvirtino-geros-mokyklos-koncepcija/>.
- Hargreaves, A. ir Fullan, M. (2012). *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. London: Routledge.
- Jackūnas, Ž. (2006). *Lietuvos švietimo kaitos linkmės (1988–2005)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
- Kuolys, D. (1992). *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. (2008). Prieiga per internetą: http://portalas.emokykla.lt/bup/Puslapiai/pradinio_ir_pagrindinio_ugdymo_bendrosios_programos_isakymas_2.aspx.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas*. (2011). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Looney, J. (2009). *Assessment and Innovation in Education: OECD Education Working Paper No 24*. Paris: OECD/CERI.
- Lukšienė, M. (2013). *Jungtys*. (Sud. R. Bruzgelevičienė). Vilnius: Alma littera.
- Martišauskienė, E. (2016). Mokytojas kaip esminis mokymosi kokybės veiksnys: asmeninių priemonių plotmė. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 36, 87–98. <http://dx.doi.org/10.15388/ActPaed.2016.36.10074>

- Martišauskienė, E. (2013). Šiuolaikiškas žvilgsnis į auklėjimą: teorijos ir praktikos sinergija. Iš Bitinas, B. *Rinktiniai edukologiniai raštai: III tomas* (p. 17–37). Vilnius: Edukologija.
- Motiejūnienė, E. ir Žadeikaitė, L. (2009). Kompetencijų ugdymas: iššūkiai ir galimybės. *Pedagogika*, 95, 86–93.
- Monkevičienė, O. et al. (2014). Ikimokyklinio ugdymo didaktika. Iš R. Bruzgelevičienė (sud.), *Ugdymo paradigmos iššūkiai didaktikai: kolektyvinė monografija* (p. 427–473). Vilnius: Edukologija.
- Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūra. (2015). *Bendrojo ugdymo mokyklos veiklos kokybė*. Prieiga per internetą: <http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Metinis-prane%C5%A1imas-maketas-02.04.pdf>.
- Nagrockaitė, Š. (2015). *Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos ugdymo turinio samprata: diskurso analizė. Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Petruškevičiūtė, A. (2015). *Galių persiskirstymas edukacinėje sąveikoje produktyviojo mokymosi sąlygomis: grindžiamoji teorija: Daktaro disertacija*. Vilnius: Edukologija.
- Rupšienė, L. (2013). Profesoriaus B. Bitino tyrimų metodologijos vaidmuo plėtojant šiuolaikinę edukologijos mokslą. Iš Bitinas, B. *Rinktiniai edukologiniai raštai. II tomas* (p. 13–26). Vilnius: Edukologija.
- Salienė, V. ir Toleikytė, N. (2014). Laisvojo ugdymo humanistinės paradigmos idėjos kalbinio ir literatūrinio ugdymo paradigmu kontekste: lietuvių gimtosios kalbos ir literatūros bendrųjų programų (1994–2014) analizė. Iš *Ugdymo paradigmu iššūkiai didaktikai: kolektyvinė monografija* (p. 108–150). Vilnius: Edukologija.
- Švietimo ir mokslo ministerija. (2016). *Ugdymas(is) paradigmu kaitoje*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga per internetą: <http://www.sac.smm.lt/leidiniai/naujausi/>.
- Targamadžė, V., Nauckūnaitė, Z., Stonkuvienė, I., Česnavičienė, J., Šimelionienė, A. ir Venclovienė, J. (2010). *12–14 metų mokinių mokymo(si) didaktinės problemos ir jų sprendimo galimybės: tyrimo ataskaita*. Prieiga per internetą: http://www.alternatyvusugdymas.lt/wp-content/uploads/2009/12/10_09_03_AU_galimybiu_studija.pdf.
- Vaicekauskienė, V. (2001). *Sąžinės ugdymo pagrindinės mokyklos etikos pamokose galimybės ir ribos [Rankraštis]: Daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija (07 S)*. Vilnius: VU.
- Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimas 2003–2012: *Medžiaga diskusijoms*. (2012). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Waring, M. ir Evans, C. (2016). *Understanding Pedagogy. Developing a critical approach*. London: Routledge.
- Zaleskienė, I. (2014). Pilietiškumo ugdymo(si) didaktikos raida švietimo reformos kontekste. Iš R. Bruzgelevičienė (sud.), *Ugdymo paradigmos iššūkiai didaktikai: kolektyvinė monografija* (p. 284–308). Vilnius: Edukologija.
- Želvys, R. (2014). Mokyklų savarankiškumas ir ugdymo kokybė Lietuvoje. *Pedagogika*, 114, 54–63. <http://dx.doi.org/10.15823/p.2014.004>

The Development of the Curriculum: Theoretical Insights and Practical Preconditions

Loreta Žadeikaitė¹, Irena Zaleskienė²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Social Education, Department of Social Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, loreta.zadeikaite@leu.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Social Education, Department of Social Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, irena.zaleskiene@leu.lt

Summary

The article discusses the research insights of professor Bronislovas Bitinas towards change of curriculum and practicalities of his implementation, towards change in education paradigm. Authors of the article analyse the research heritage of professor which is fully publicized into “Selected Works in Education by Bronius Bitinas” (I–III t., 2013). The main points from Selections are disclosed in article in order to show the continuity of his theoretical ideas, the preconditions for practical realization of these ideas, the innovativity of the developments in the curriculum change for the national as well as for international educational community. Realization of the ideas of B. Bitinas are linked with the steps in national educational Reform, with developments and improvements of educational interaction at different levels. Besides that the positive role of professors ideas and insights for development of the new acts and regulations in education, for improvement of school activities are discussed by the authors of the article. After analysing theoretical and practical approaches of B. Bitinas, authors of the articles state some conclusions: the research based pedagogical insights of professor B. Bitinas are still very actual for nowadays education: political decisions, the development of acts for implementation of the curriculum, etc. are still based upon his theoretical ideas and practical assumptions. As a result of research by summarising the ideas the statement is made about sustainability of professor’s insights and ideas into three major streams: Curriculum theory, Research based Curriculum and Social context of education. Authors suggest to go forward in researching these streams.

Keywords: *research heritage of Bronislovas Bitinas, pedagogical insights, curriculum, change, educational interaction.*

Įteikta / Received 2016-10-07
Priimta / Accepted 2016-10-18